

Әлеуметтік үрдістер

Әлеуметтік процесс (латын. «processus»- прогресс) - әлеуметтік жүйелердің даму сатылары, әлеуметтік құбылыстар; кез-келген нәтижеге жету үшін кезектілік әрекеттер жиынтығы.

Әлеуметтік процесс өзіндік әлеуметтік оқиғалардың немесе белгілі бағдарлардың құбылыстары кезіндегі қозғалысы ретінде көрінеді. Ол өзгерісті және тұрақтылықты, үзіліссіздікті және үздіксіздікті біріктіреді. Әлеуметтік жүйе белгілі бір өзгерістерге әкелетін процесссіз өмір сүре алмайды. Процестер әлеуметтік жүйенің әртүрлі деңгейлерінде жүреді: жеке адам, әлеуметтік топ, ұйым, қоғам. Әлеуметтік процестердің маңызды әмбебаптығы – процесті жүзеге асыратын субъектпен байланысы.

Әлеуметтік процестерді белгілі бір критерийлер бойынша жіктеуге болады, атап айтқанда, даму түрлеріне сәйкес әлеуметтік процестер келесі түрлерге бөлінеді:

- Бағытталған;
- Бағытсыз;
- Кері;
- Қайтымсыз;
- Көтерілуші (восходящие);
- Төмен түсуші (нисходящие);
- Желілік;
- Циклдық;
- Спиральді

Жалпы дәрежесі бойынша

қоғамдық процестер (экономикалық, демографиялық, экологиялық және басқа да өзгерістердің терең үдерістері);

жалпы (менеджмент жүйесі, денсаулық сақтау, білім беру секілді әлеуметтік институттардың жұмыс істеуі);

Арнайы (бейімдеу, урбанизация)

- Шынайы өмірде әлеуметтік процестердің барлық тізбектері өзгере алады, бір-бірін өзгерте алады немесе қатар жүреді. Бір-біріне қарсы болуы мүмкін. Сонымен бірге, әдетте, күндерден бастап процестер әлеуметтік өзгерістердің негізі болып табылады, ал басқалары осы өзгерістерге бейтарап қалады. Олар жүйені қалпына келтіруге, сақтауға және өзгертпеуге көмектеседі.
- Қоғамның материалдық немесе рухани өндірісі саласындағы адамдардың нақты қарым-қатынасы әлеуметтік процестің құрылымының ерекшеліктерін анықтайды. Процестің құрылымдық-ұйымдастырушылық тәртібі - оның бір сатысынан екінші кезеңге процестің басқа сатысына көшу және оны белгілі бір тұтастық ретінде іске асыру механизмі.

Әлеуметтік процестің құрылымы келесі элементтерді қамтиды:

- Әлеуметтік әрекеттің мәні. Бұл адам немесе әлеуметтік қоғамдастық, алға қойылған мақсаттарға жету үшін іс-қимыл жасау;
- Әлеуметтік әрекеттің нысаны. Бұл әлеуметтік жүйе немесе әлеуметтік құбылыс, оған субъектінің әлеуметтік әрекеттері өз мемлекетін өзгертуге бағытталған;
- Өмір сүру жағдайы, онда әлеуметтік шаралар жүзеге асырылады. Бұл микро және макро ортасы. Өйткені, бұл процестің әлеуметтік жағдайлары оны анықтайтын сыртқы фактор болып табылады. Әлеуметтік процесс нысанның объектісіне (ішкі факторға) әсер етуімен ғана емес, сондай-ақ орын алған әлеуметтік ортада (сыртқы фактормен) сипатталады;
- Мақсатты әлеуметтік әрекет;
- Әлеуметтік әсер етудің нәтижесі - субъектінің оған әсер етуі нәтижесінде әлеуметтік объектіде болған өзгерістер. Кейбір заңдылықтарға бағынатын әлеуметтік процестер жалғасуда.

- *Процестер күтпеген жағдайлардың әсерінен туындайтын өздігінен болуы мүмкін. Осындай процестердің үлгісі табиғи апаттарда (жер сілкінісі, су тасқыны, апаттар және т.б.) адамдар мен құтқарылудың өздігінен демонстрациясы болуы мүмкін.*

- *Бақыланбайтын үдерістер – оларды ұйымдастыратын күштердің бақылауынан шығады. Мысалы, 1991 жылдың тамызында КСРО-да болған процестер ТЖМ-нің бақылауынан шығып кетті.*
- *Функционалдық әлеуметтік процестер - қоғамның және оның элементтерінің жұмыс істеуіне немесе дамуына үлес қосатындар. Дисфункционал - керісінше кедергі, қоғамның немесе оның әлеуметтік құрылымдарының бұзылуына әкеледі.*

- Прогрессивті үдерістер қоғамның немесе оның жеке жүйелерінің дәйектілігі. Прогрессивті үдерістерде қозғалыс қарапайымнан кешенге дейін көтеріледі. Бұл процестерде диалектикалық, өзгеріс пен тұрақтылық, үздіксіздік және үздіксіздік біріктіріледі. Прогрессивті үдерістердің мысалы - ғылымның, мәдениеттің, жалпы қоғамның дамуы.
- Регрессивті процестер антиподы прогрессивті болып табылады. Олар тұтастай әлеуметтік жүйелер мен қоғамның кері қозғалысының көрінісі болып табылады. Мысалы, экономика деңгейінің төмендеуі - регрессивті процесс. Осындай немесе қоғамдағы моральдық құлдырау туралы да айтуға болады.

- *Эволюциялық прогресс басқа сапалы мемлекеттерге ауыспай, өз мәнін өзгертпестен әлеуметтік жүйелердің біртіндеп дамуын болжайды.*
- *Революциялық процестер, керісінше, әлеуметтік жүйелердің дамуында біртіндеп үзілуді, бір қоғамның эволюциясы арқылы дайындалған, бір сапалы мемлекеттен табиғиға секіріп, қоғамның негізгі элементтеріндегі іргелі құрылымдық өзгерістермен сипатталады. Эволюциялық процестер қоғамды реформалау кезінде орын алады.*